

Neurospeciale kinderen
begrijpen en begeleiden

... het voelt alleen alsof mijn hele lichaam –
behalve mijn ziel – van iemand anders is
en ik er geen enkele controle over heb.

Naoki Higashida

(Uit: *Waarom ik soms op en neer spring*)

Neurospeciale kinderen begrijpen en begeleiden

**Prikkelverwerking, lichaamsgevoel,
dyspraxie en executieve functies**

bij ASS, AD(H)D, DCD

Anneke Groot

Illustraties: Hidde de Roos

u i t g e v e r i j

SWP

Neurospeciale kinderen begrijpen en begeleiden

Prikkelverwerking, lichaamsgevoel, dyspraxie en executieve functies
bij ASS, AD(H)D, DCD

Anneke Groot

ISBN 978 90 8560 097 8

NUR 847

BISAC PSY004000/JNF044000

THEMA JMC/JNE

DOI: 10.36254/978-90-8560-097-8

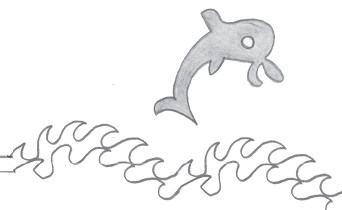
© 2021 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Inhoud

Voorwoord	- 9 -
De opbouw van het boek	- 10 -
Eén: Algemene inleiding	- 13 -
Introductie	- 13 -
Neurospeciale kinderen	- 14 -
<i>Achter het gedrag van neurospeciale kinderen</i>	- 15 -
<i>De kracht van attitude</i>	- 16 -
<i>Het herkennen van de onderliggende problemen</i>	- 17 -
<i>Tien bouwstenen</i>	- 19 -
<i>Onderbouwing vanuit de praktijk en de wetenschap</i>	- 21 -
Twee: Prikkelverwerking	- 25 -
Beschrijving	- 25 -
<i>Inleiding</i>	- 25 -
<i>Het belang van kennis over prikkelverwerking</i>	- 26 -
<i>Prikkelverwerking</i>	- 27 -
<i>Prikkelverwerkingsproblemen</i>	- 29 -
<i>Soorten zintuigen</i>	- 31 -
<i>Alertheid en regulatie</i>	- 35 -
<i>Het lichaamsgevoel</i>	- 38 -
Observatielijst prikkelverwerking	- 43 -
Wat kun je doen?	- 47 -
<i>Bouwsteen 1. Kennis</i>	- 47 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 49 -
<i>Bouwsteen 3. Meebewegen</i>	- 50 -
<i>Bouwsteen 4. Prikkelregulatie</i>	- 51 -
Drie: Attitude	- 61 -
Beschrijving	- 61 -
<i>Inleiding</i>	- 61 -
<i>Wat heeft een neurospeciaal kind van je nodig?</i>	- 62 -
<i>Wat heb je te bieden?</i>	- 63 -
<i>Wat is attitude?</i>	- 65 -

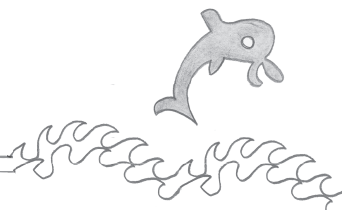
<i>Je attitude ontwikkelen</i>	- 67 -
Observatielijst attitude	- 69 -
Wat kun je doen?	- 69 -
<i>Bouwsteen 1. Kennis</i>	- 70 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 70 -
Vier: Dyspraxie	- 75 -
Beschrijving	- 75 -
<i>Inleiding</i>	- 75 -
<i>Wat is dyspraxie?</i>	- 76 -
<i>Hoe ontwikkelt dyspraxie zich?</i>	- 78 -
<i>Het herkennen van dyspraxie</i>	- 80 -
<i>Vertraagde informatieverwerking</i>	- 83 -
<i>Vloeiendheid</i>	- 86 -
<i>Het zelfbeeld</i>	- 90 -
Observatielijst dyspraxie	- 93 -
Wat kun je doen?	- 95 -
<i>Bouwsteen 1. Kennis</i>	- 95 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 96 -
<i>Bouwsteen 3. Meebewegen</i>	- 98 -
<i>Bouwsteen 4. Prikkelregulatie</i>	- 99 -
<i>Bouwsteen 5. Aansluiten bij de motivatie</i>	- 99 -
<i>Bouwsteen 6. Meer tijd, uitleg en eenduidigheid</i>	- 100 -
<i>Bouwsteen 7. Prompten als een kind niet tot handelen komt</i>	- 101 -
<i>Bouwsteen 8. Oefenen</i>	- 106 -
Vijf: Executieve functies	- 109 -
Beschrijving	- 109 -
<i>Inleiding</i>	- 109 -
<i>De ontwikkeling van de executieve functies</i>	- 110 -
<i>Zwakke executieve functies</i>	- 111 -
<i>Welke executieve functies zijn er?</i>	- 112 -
<i>Respons-inhibitie</i>	- 113 -
<i>Emotieregulatie</i>	- 114 -
<i>Volgehouden aandacht</i>	- 115 -
<i>Taakinitiatie</i>	- 116 -
<i>Flexibiliteit</i>	- 117 -
<i>Doelgericht doorzettingsvermogen</i>	- 118 -
<i>Planning</i>	- 119 -
<i>Organisatie</i>	- 119 -

<i>Timemanagement</i>	- 120 -
<i>Werkgeheugen</i>	- 121 -
<i>Metacognitie</i>	- 122 -
Observatielijst executieve functies	- 123 -
Wat kun je doen?	- 124 -
<i>Bouwsteen 1. Kennis</i>	- 125 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 125 -
<i>Bouwsteen 3. Meebewegen</i>	- 127 -
<i>Bouwsteen 4. Prikkelregulatie</i>	- 128 -
<i>Bouwsteen 5. Aansluiten bij de motivatie</i>	- 128 -
<i>Bouwsteen 6. Meer tijd, uitleg en eenduidigheid</i>	- 129 -
<i>Bouwsteen 7. Prompten</i>	- 129 -
<i>Bouwsteen 8. Oefenen</i>	- 130 -
Zes: De gevolgen op andere ontwikkelingsdomeinen	- 133 -
Inleiding	- 133 -
Gevolgen op het gebied van de communicatie	- 134 -
<i>Verbale ontwikkelingsdyspraxie</i>	- 134 -
<i>Spraakvolume</i>	- 135 -
<i>Dysfasie</i>	- 136 -
<i>Concreet en abstract, letterlijk en figuurlijk</i>	- 137 -
<i>Moeite bij het gebruik van andere communicatiesystemen</i>	- 138 -
Observatielijst communicatie	- 139 -
Wat kun je doen?	- 140 -
<i>Bouwsteen 1. Kennis</i>	- 141 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 141 -
<i>Bouwsteen 4. Prikkelregulatie</i>	- 142 -
<i>Bouwsteen 7. Prompten en bouwsteen 8. Oefenen</i>	- 142 -
Gevolgen op het gebied van de sociale ontwikkeling	- 143 -
<i>Het sociale inzicht</i>	- 144 -
<i>Zoeken naar voorspelbare en kleurrijke reacties</i>	- 146 -
<i>Wederkerigheid in het contact</i>	- 148 -
Observatielijst sociale ontwikkeling	- 148 -
Wat kun je doen?	- 149 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 149 -
<i>Bouwsteen 3: Meebewegen</i>	- 150 -
<i>Bouwsteen 6. Meer tijd, meer uitleg, meer eenduidigheid</i>	- 151 -
<i>Bouwsteen 9. Kleurloos reageren</i>	- 152 -
Gevolgen op het gebied van de emotionele ontwikkeling	- 154 -
<i>Een andere lichaamsbeleving</i>	- 155 -

<i>Een andere sociale werkelijkheid</i>	- 155 -
Wat kun je doen?	- 157 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 157 -
<i>Bouwsteen 3. Meebewegen</i>	- 159 -
Gevolgen op het gebied van de cognitieve ontwikkeling	- 160 -
<i>Onderschatting</i>	- 160 -
<i>Overschatting</i>	- 167 -
Wat kun je doen?	- 168 -
<i>Bouwsteen 1. Kennis</i>	- 169 -
<i>Bouwsteen 2. Attitude</i>	- 169 -
<i>Bouwsteen 3. Meebewegen</i>	- 170 -
<i>Bouwsteen 4. Prikkelregulatie</i>	- 171 -
<i>Bouwsteen 5. Aansluiten bij de motivatie</i>	- 171 -
<i>Bouwsteen 6. Meer tijd, uitleg en eenduidigheid</i>	- 173 -
<i>Bouwsteen 7. Prompten</i>	- 173 -
<i>Bouwsteen 8. Oefenen</i>	- 174 -
<i>Bouwsteen 9. Kleurloos reageren</i>	- 175 -
<i>Bouwsteen 10. Cognitieve afstemming op maat</i>	- 176 -
Zeven: Neurospeciale kinderen	- 183 -
Beschrijving	- 183 -
<i>De verschillen en overeenkomsten</i>	- 184 -
<i>Diagnoses en beschrijvingen</i>	- 185 -
Wat kun je doen?	- 186 -
Acht: Samenvatting	- 189 -
Over de auteur	- 193 -
Meer lezen	- 195 -
<i>Van neurospeciale mensen zelf</i>	- 195 -
<i>Over prikkelverwerking</i>	- 195 -
<i>Over attitude</i>	- 195 -
<i>Over dyspraxie</i>	- 196 -
<i>Over executieve functies</i>	- 196 -
<i>Gevolgen op andere domeinen</i>	- 196 -
<i>Over neurospeciale kinderen</i>	- 197 -
Eindnoten	- 199 -

Voorwoord

Ik zat aan een tafel met een groep kinderen. Ze gingen elk een papieren vlieger in elkaar knutselen. Iedereen deed enthousiast mee, behalve een jongetje. Hij zat afzijdig en deed niks. 'Laat hem maar, hij doet nooit mee', zeiden de andere begeleiders. Terwijl iedereen bezig was, pakte ik het werkblad dat voor hem lag en gaf het hem in de hand. Het duurde even voordat hij het aanpakte, maar toen keek hij me aan met een glimlach. Ik pakte ook de schaar en gaf die in zijn andere hand. Hij bleef voor zich uit kijken alsof hij niet wist wat te doen, maar na ongeveer twintig seconden ging hij toch aan het werk. Hij genoot er steeds meer van en was achteraf zo trots op z'n eigengemaakte vlieger. Maar waarom ging hij niet uit zichzelf aan het werk?

Het gedrag van mijn eigen zoon en veel kinderen die ik tegenkwam in mijn werk stelde me regelmatig voor raadsels. Waarom ging dit jongetje niet aan het werk? Waarom waren sommige kinderen zo gevoelig, niet wederkerig, of hyperactief? Waarom deden ze zichzelf of een ander pijn? Waarom kwamen ze op sommige momenten niet in beweging, waren ze onhandig of losten ze hun eigen problemen niet op en konden ze dat op andere momenten wel?

De beschrijvingen over autisme of AD(H)D gaven me wel een uitleg over die problemen, maar ik kon er 'het waarom' van het gedrag niet uit begrijpen. Het maakte dat ik bleef zoeken en puzzelen. Er ging een wereld voor me open toen ik meer leerde over prikkelverwerking en vervolgens over dyspraxie. Ik leerde autisme op een heel andere, nieuwe manier te doorgronden. Ik ging het gedrag van deze kinderen, en later ook van heel veel andere kinderen, veel beter begrijpen en kreeg daardoor meer handvatten.

Ik schrijf in dit boek over kinderen die zich anders gedragen en die gevoelig en eigenzinnig zijn. Ik noem ze neurospeciale kinderen. In onze maatschappij krijgen ze vaak een diagnose als AD(H)D, ASS, DCD of dyslexie. Ik schrijf ook over kinderen die beelddenkers worden genoemd of hoogsensitief, die hypermobiel of hoogbegaafd zijn, die een taalontwikkelingsstoornis (TOS) hebben of een verstandelijke beperking of die syndromen hebben als Angelman,

Down, Tourette of RETT. Al die kinderen hebben iets met elkaar gemeen. Ze zijn (prikkel)gevoelig en reageren vaak onverwachts anders.

Ik merk in mijn werk met ouders, begeleiders en leerkrachten dat veel van hen, net als ik destijds, moeite hebben om het ongrijpbare gedrag van deze groep kinderen te doorgronden en er passend op te reageren. Er is veel onbegrip. Het gedrag van deze kinderen wordt vaak als een gedragsprobleem gezien en benaderd, maar door wat ik leerde in de praktijk van de kinderen zelf en vanuit de wetenschappelijke literatuur, begrijp ik steeds beter dat het dat niet is. Het heeft wel met gedrag te maken, maar er liggen heel andere, vaak onbegrepen problemen aan ten grondslag.

In mijn werk met deze speciale kinderen merk ik dat het een verschil maakt als ik de reden van hun gedrag begrijp en ze vanuit deze inzichten op een andere manier benader. Door een passender aansturing is er minder stress. Veel moeilijk verstaanbaar gedrag verdwijnt en er ontstaat ruimte voor ontwikkeling.

Enige jaren geleden gaf ik een training aan de ouders en een team van begeleiders van een jongeman met een ernstige verstandelijke beperking en autisme. Zijn moeder was zo geraakt dat deze training echt over haar zoon ging, dat had ze in al die jaren nog nooit meegemaakt. Jaarlijks hebben we een terugkomdag en zie ik het team groeien in de afstemming op deze jongeman. De laatste keer vertelden de begeleiders hoe ze met aandacht echt samen kunnen zijn met hem en inmiddels ook met de andere bewoners van de groep. En de moeder vertelde ons dat haar zoon zich voor het eerst in twintig jaar gelukkig voelde op zijn woonplek.

Ik hoop dat het boek je een wereld laat ontdekken achter het gedrag van neurospeciale kinderen en dat het je daarmee nieuwe handvatten geeft voor een passende en respectvolle begeleiding.

DE OPBOUW VAN HET BOEK

Om meer inzicht te krijgen in het gedrag van neurospeciale kinderen is het boek opgebouwd rond het PADEN-model van stichting Horison¹. PADEN staat voor Prikkelverwerking, Attitude, Dyspraxie, Executieve functies bij Neuro-

speciale kinderen. Elk hoofdstuk beschrijft een van deze onderdelen. Ik heb daarnaast een hoofdstuk toegevoegd over de gevolgen op andere ontwikkelingsdomeinen, namelijk op de communicatieve, sociale, emotionele en cognitieve ontwikkeling.

Elk hoofdstuk begint met een praktische uitleg. Ik heb daarbij gebruikgemaakt van de kennis, inzichten en ervaringen die ik in de loop der jaren heb opgedaan. Daarnaast probeer ik steeds de vraag te stellen wat deze inzichten betekenen voor het kind zelf en voor de manier waarop je ze begeleidt, onderwijst of opvoedt. Door voorbeelden uit de praktijk kan de stof meer voor je gaan leven. In de noten verwijst ik naar de door mij gebruikte bronnen en naar achtergrondartikelen.

Vervolgens heb ik, waar mogelijk, een observatielijst toegevoegd. Ze zijn bedoeld om je er bewust van te maken waar je naar kunt kijken om een kind beter te leren kennen. Met deze lijsten kun je een kind niet in een hokje of een diagnose indelen, daar zijn diagnostische instrumenten voor. Maar het helpt je om op een andere manier en met meer aandacht en begrip naar ze te kijken. De observatielijsten zijn geen wetenschappelijk model. Ze zijn bondig en ontwikkeld vanuit inzichten en praktische ervaring van mij en mijn collega's, gekoppeld aan al bestaande kennis. Mijn belangrijkste input daarbij was om open te kijken en zonder oordeel mee te doen met neurospeciale kinderen. Daardoor kreeg ik meer inzicht in wat een kind mogelijk ervaart. Het is vooral deze informatie die tot nieuwe en meer op hun beleving gebaseerde inzichten heeft geleid.

Ten slotte heb ik de ideeën en ervaringen gedurende ruim twintig jaar over een passende aanpak uitgewerkt in totaal tien bouwstenen die leiden tot samenhangende mogelijkheden voor begeleiding op maat. Ze zijn inzetbaar in de begeleiding, scholing of opvoeding van neurospeciale kinderen.

Ik hoop dat het boek je anders leert kijken naar neurospeciale kinderen en wat zij ons te leren hebben, zodat je meer afgestemd kunt begeleiden, en vooral dat je blijft zoeken en vragen stellen.

Veel leesplezier!

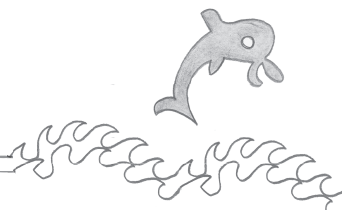
Anneke Groot

Eén

Algemene inleiding

INTRODUCTIE

Voor mij ging er een wereld open toen ik ruim twintig jaar geleden voor het eerst van Steven Wertz² hoorde over de dyspraxie die ten grondslag lag aan het gedrag van mijn zoon met autisme. Ik leerde autisme op een heel andere, nieuwe manier te doorgronden. Ik ging zijn gedrag veel beter begrijpen en kreeg daardoor meer handvatten. Ik was minder boos en geïrriteerd en kon passender reageren op zijn gedrag, waardoor hij minder spanning had en flexibeler was.

Mijn zoon met autisme kan vanaf zijn vijfde jaar goed en veel praten en dat doet hij graag als het over zijn eigen onderwerpen gaat, bijvoorbeeld over Pokémon of over andere spellen. Ik doe mijn best om geduldig en vriendelijk te luisteren. Als ik hem echter iets vraag, krijg ik bijna geen antwoord. Zijn aandacht lijkt weg. Het maakt me geïrriteerd, ongeduldig en verontwaardigd, vooral als ik 'belangrijke' gesprekken met hem wil voeren over wat ik wil dat hij doet, over taakjes in het huis of over dingen die mis zijn gegaan. Het voelt alsof hij niet naar mij wil luisteren. Ik heb steeds meer moeite om naar zijn verhaal te luisteren als hij niet naar mij wil luisteren en het stoort me dat onze communicatie niet vloeiend verloopt, elke dag, elke maaltijd.

Tot bij mij het kwartje viel en ik zag dat het hier gaat over de manier waarop hij informatie verwerkt door zijn autisme. Hij wil het wel (hoewel hij het misschien al opgegeven heeft om het nog te willen), maar hij kan niet zo snel reageren; het blijft dus eerst een tijdje stil. Ik wacht na mijn vraag nooit lang genoeg zodat hij tot een antwoord kan komen. Mijn ongeduld en irritatie zijn begrijpelijk vanuit mij, maar zo niet passend voor hem. Het maakt dat hij nog meer blokkeert om een antwoord te geven en zich nog slechter begrepen voelt. Nu ik dit begrijp, kan ik anders reageren.

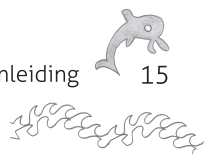
Inmiddels ben ik in mijn werk als trainer en begeleider bij stichting Horison veel meer kinderen tegengekomen die gelijksoortige reacties geven en moeilijk aan te sturen zijn, wat tot veel onbegrip en frustratie bij de omgeving leidt. Ik ken bijvoorbeeld een slimme en enthousiaste jonge vrouw, maar het lukt haar niet om zichzelf te organiseren om tot werk te komen. Ik ken een jongen die al van drie opleidingen af was gegaan en toen allemaal losse baantjes had. Toen hij eindelijk op een plek terecht kwam die hij echt leuk vond, bloeide hij op en was hij na korte tijd leidinggevende. Ik ken kinderen die hun aandacht niet vast kunnen houden als ze niet gemotiveerd zijn en steeds op zoek gaan naar nieuwe prikkels. Ik ken ook kinderen die doelloos lijken rond te lopen, niet op je reageren, zeer gevoelig zijn, grote frustraties hebben en bij wie je geen idee hebt wat er zich in hen afspeelt; ze lijken van een andere planeet. Ze zijn soms razendsnel en ze kunnen sommige dingen heel goed, ook al zijn die dingen in onze ogen nutteloos. Ik ken kinderen die veel frustratie laten zien, maar milder en ontspannener zijn als je hen op maat meer aandacht en tijd geeft om te reageren. Ik ken veel kinderen die afhaken omdat ze niet meer gemotiveerd zijn. Ze beloven hun best te doen, maar falen keer op keer. En ik ken kinderen die verslaafd raken aan bijvoorbeeld computerspelletjes, ze kunnen zich er niet van losmaken. Allemaal kinderen met gedragsproblemen, die alleen maar erger lijken te worden als je ze probeert te stoppen of aan te sturen.

Ik merk dat dit eigenzinnige en onlogische gedrag tot veel onbegrip leidt, zowel in het onderwijs als in de opvoeding, en zowel in de verstandelijk gehandicaptenzorg als in de geestelijke gezondheidszorg. Het wordt meestal als gedragsprobleem gezien en benaderd. Door wat ik leerde over dyspraxie vanuit de praktijk en door het lezen van wetenschappelijke literatuur, zie ik dat nu in een ander perspectief. Het heeft wel met gedrag te maken, maar er ligt een ander, vaak onbegrepen probleem aan ten grondslag.

NEUROSPECIALE KINDEREN

Al onderzoekend vanuit mijn referentiekader van autisme ontdekte ik dat de informatie over de onderliggende dyspraxie zowel in de praktijk als in de wetenschappelijke literatuur ook mee inzicht geeft in het gedrag van mensen met AD(H)D (Attention Deficit (Hyperactivity) Disorder). Ze zijn niet alleen druk en impulsief, maar vaak ook vluchtig en ongeconcentreerd. Het gaat niet

om de concentratie zelf, want ze kunnen zich op bepaalde momenten prima focussen. Het probleem is de moeite met concentreren op taken waarin ze niet geïnteresseerd zijn.

In mijn zoektocht kwam ik ook DCD (Developmental Coordination Disorder) tegen. In feite is dat een ander woord voor dyspraxie. Dyspraxie kan dus op zichzelf als stoornis voorkomen. Maar door deze andere manier van kijken zag ik plotseling veel meer samenhang in de beschreven gedragingen van DCD.

Door meer te begrijpen over dyspraxie kreeg ik ook andere inzichten in bijvoorbeeld hoogsensitieve kinderen, beelddenkers, kinderen met dyslexie en een grote groep jongeren die, buiten de zorg, tussen wal en schip vallen en bijvoorbeeld niet meekomen op school terwijl ze het wel kunnen.

Daarom heb ik besloten om in dit boek te spreken over neurospeciale kinderen. Niet als een officiële diagnose, maar als beschrijving van alle kinderen, jongeren en jongvolwassenen die niet 'normaal' (lees: aangepast) zijn, maar een eigen stijl van voelen, doen, denken en leren hebben die botst met het reguliere doen, denken en leren. Het maakt niet uit of ze wel of niet een diagnose hebben.

In het boek zal ik meestal spreken over kinderen, omdat daar mijn ervaring ligt en de aanpak in dit boek vooral aansluit bij de doelgroep van neurospeciale kinderen en jongeren. De informatie en veel van de door mij geboden bouwstenen voor begeleiding zijn echter ook inzetbaar voor neurospeciale volwassenen.

Achter het gedrag van neurospeciale kinderen

Dit boek is een ontdekkingsstocht om neurospeciale kinderen beter te begrijpen en van daaruit te begeleiden. Ik merk op dat vrijwel alle neurospeciale kinderen prikkelverwerkingsproblemen hebben. Ze hebben daarnaast ook andere problemen: ze komen niet tot handelen als ze geen zin hebben, ze blokkeren, er gaat veel mis en ze hebben soms of vaak moeite te focussen. Het zijn problemen die kunnen ontstaan uit dyspraxie en zwakke executieve functies. Ze zijn ook puur, sensitief, trouw aan zichzelf en gevoelig voor je houding als ouder, leerkracht of begeleider.

Ik merk ook op dat prikkelverwerkingsproblemen en zwakke executieve functies vaak worden gezien als losse bijeffecten van autisme, ADHD en ADD.

Dyspraxie wordt in veel gevallen niet herkend. De adviezen beperken zich daardoor tot een opsomming van losse begeleidingsinstructies die zich richten op een los probleem, op het gedrag of op de cognitie. Zo'n aanpak mist de focus. De problemen lossen zich niet op of worden zelfs erger. Hierdoor zitten ouders, begeleiders en de kinderen zelf vaak met de handen in het haar.

Als je meer inzicht hebt in die onderliggende problematiek, kun je een aanpak ontwikkelen zodat mijn zoon en alle kinderen die hiermee te maken hebben beter worden begrepen en passender worden benaderd. En zodat ik en al die ouders, leerkrachten en begeleiders zich niet zo slecht en gefrustreerd hoeven te voelen, maar juist ontdekken dat er een wereld te winnen is.

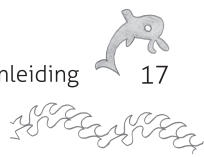
Het kan zijn dat je zelf neurospeciaal bent en dit boek leest. Ik kan me voorstellen dat de inhoud belangrijk voor je is, maar dat het lastig is om jezelf steeds terug te lezen in de rol van iemand die hulp nodig heeft en waar iets mis mee lijkt te zijn. Ik had het voor jou graag anders geschreven. Ik heb voor deze invalshoek gekozen omdat ik in mijn omgeving veel kinderen tegenkom die (nog) niet de mogelijkheid hebben om duidelijk te maken wat ze nodig hebben en die daarom dus afhankelijk zijn van de inzichten van de mensen om hen heen.

Hoe meer inzichten ik heb, hoe minder ik er vóór ben dat we proberen om neurospeciale kinderen te normaliseren. Net als wij hebben ze het recht om zichzelf te mogen zijn, er is niks mis met hun eigenheid. Vaak wordt naar autisme gekeken vanuit het medische model³, waarin het kind met autisme afwijkt van de normen en beter gemaakt moet worden. Ik geloof meer in het sociale model^{4 5}, waarin mensen met autisme eigen zijn, en het aan ons allemaal is om ons gedrag en de omgeving zo aan te passen dat ze erbij kunnen horen en mee kunnen doen. Neurodiversiteit is een groot en belangrijk goed. Neurospeciale mensen hebben ons veel te leren over menselijke waardes die voor ons allemaal gelden. Het is een voorrecht om over mezelf van hen te leren!

De kracht van attitude

Een effectieve aanpak of ondersteuning valt of staat met je attitude. Je attitude is de manier waarop je aanwezig bent op elk moment. Het is je innerlijke houding. Je attitude is zichtbaar in al je (non-)verbale reacties. De manier waarop je (onbewust) reageert, wordt beïnvloed door wie je bent: je erva-

ringen, je kennis, je gedachtes, je gevoelens, je temperament, je normen en waarden, je overtuigingen en de persoonlijke kleur die je eraan geeft. Als je attitude open, echt en zonder oordeel is, heb je veel meer ingang in het contact met een kind. Deze attitude is van belang voor elk kind, maar in het bijzonder voor neurospeciale kinderen; ze zijn er gevoeliger voor. De andere prikkelverwerking, de dyspraxie en zwakke executieve functies verhogen de al aanwezige stress; ze staan op scherp als het gaat om jouw reacties. Daarom schrijf ik in dit boek ook over je attitude of je innerlijke houding als mens. Niet om te navelstaren, maar omdat het voor neurospeciale kinderen verschil maakt. Je acceptatie, vertrouwen, geduld en begrip hebben een groot effect op de manier waarop ze contact met je maken en de manier waarop ze je vertrouwen, maar ook op hun vermogen om te laten zien wie ze zijn en wat ze kunnen. Ze zijn gevoelig voor je echtheid en je eenduidigheid, het helpt hen. Maar ze reageren ook op je oordelen, spanningen, zorgen en angsten. Juist als je die voor hen verborgen wilt houden, geeft hen dat meer onduidelijkheid en stress. Het gaat in de begeleiding van deze kinderen daarom niet alleen om wát je doet, maar vooral om hóe je dat doet, de kwaliteit van je aandacht.

Het herkennen van de onderliggende problemen

In de praktijk blijkt dat je vooral ziet wat je geleerd hebt om te zien. Het vraagt oefening om ook op andere manieren te kunnen kijken. Het gedrag van neurospeciale kinderen is niet makkelijk te lezen. Ze laten soms wel en soms niet bepaald gedrag zien. Soms zijn ze vloeiend en soms blokkeren ze. Hun gedrag lijkt soms bedoeld om je tegen te werken. Soms hebben ze geen taal om uit te leggen wat er gebeurt. Soms lijken ze in een andere wereld te leven.

Als je op elk moment open kunt kijken, zie je meer en zul je minder haastige of oppervlakkige conclusies trekken. Het duurt een tijd om te ontdekken wat het gedrag dat je ziet betekent. Misschien voel je het wel aan, maar heb je er de woorden nog niet voor. Maar dat het gedrag van neurospeciale kinderen iets betekent, is mij inmiddels zeer duidelijk. Ze hebben veel goede redenen om te doen wat ze doen, ook al lijkt dat in eerste instantie vaak niet zo.

Wees je bewust van je vooringenomenheid. Hoe open ben je om te observeren? Heb je open aandacht of vul je al veel in? Hoe reageer je als je bij voor-

baat gelooft dat een kind een verstandelijke beperking heeft of bijvoorbeeld geen emoties begrijpt of geen aandacht heeft?

Ik was op bezoek bij een meisje van zeven en sprak met haar begeleider. Die zei: 'Dit kind heeft maar vijf seconden aandacht en dan haakt ze af en gaat ze rondjes draaien. Dan heeft ze er blijkbaar genoeg van.' Ik ging met het meisje spelen, stelde voor om samen een boekje te lezen en we zijn er drie kwartier mee bezig geweest. Ze draaide ondertussen wel rondjes, maar ze was zeker niet afgehaakt met haar aandacht. De begeleider zag het rondjes draaien als afhaken en ik zag het als een manier om zichzelf in balans te brengen (zelfregulatie). Net op een andere manier gekeken!

Door observatie en kennis ontwikkel je een steeds diepergaand begrip over wat deze kinderen beweegt, zowel in hun lichaam als in hun brein. Je leert te zien hoe gevoelig ze zijn voor prikkels en voor je accepterende, open en aandachtige aanwezigheid. Je leert het verschil te zien waar ze iets niet willen en waar ze het echt niet kunnen. Observatie maakt dat je het gedrag anders kunt zien en daardoor krijg je andere dingen terug, bijvoorbeeld hun samenwerking en ontspanning.

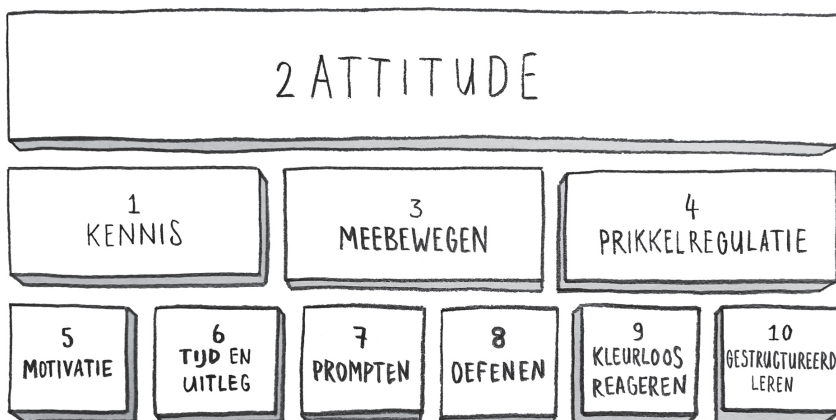
Ik was bij een organisatie die een kind van tien met autisme begeleidde, zonder taal en met veel onbegrepen gedrag. Hij greep de begeleiders razendsnel bij hun kleren en hun haar en was moeilijk aan te sturen. Toen ik binnenkwam greep hij binnen enkele seconden mijn trui. Ik bleef rustig, merkte zijn onrust en zijn behoefte aan stevige prikkels op en gaf hem druk in zijn handen. Hij liet mijn trui een beetje los. Toen ik toevallig met mijn hand zijn kin even aanraakte, voelde ik dat hij daar onmiddellijk druk op gaf. Ik herkende zijn behoefte aan meer lichaamsgevoel. Ik gaf druk terug tegen zijn kin en hij liet alles los en duwde heel hard op mijn hand. Ik moedigde hem aan. Ik hield daarna mijn hand opzij naast zijn hoofd. Hij duwde zijn hoofd er heel hard tegenaan. Niet als agressie, maar met een enorme behoefte aan diepe druk. Hij werd rustig. Hij liep weg en kwam weer terug, pakte mijn hand en duwde er weer tegenaan. Binnen een paar minuten hadden we elkaar, zonder woorden, begrepen en werkten we samen.

In dit boek heb ik observatielijsten opgenomen die ik zelf vanuit de praktijk heb opgesteld. Ze zijn bedoeld om je bewuster naar het gedrag van neurospeciale kinderen te laten kijken. Er bestaat op dit moment, naar mijn weten, nog geen praktische, gecombineerde observatielijst om de problematiek van neurospeciale kinderen duidelijk in kaart te brengen. Er zijn wel diagnostische deellijsten die ik, naast de praktijkervaring, heb gebruikt, zoals Sensory Profile⁶ (voor de prikkelverwerking), BRIEF⁷ (voor de executieve functies) en CVO⁸ (voor dyspraxie). Deze laatste lijst is echter zelfs volgens de richtlijnen van de Nederlandse Revalidatie Artsen (2019) achterhaald en niet verfijnd genoeg. Hoog tijd dus voor nieuwe input.

Tien bouwstenen

De ideeën over een aanpak heb ik uitgewerkt in totaal tien bouwstenen die leiden tot mogelijkheden en samenhangende oplossingen op maat. Kennis is een belangrijke basis. Maar de attitude is de kern van de aanpak en is dus in de volle breedte aanwezig. In elk hoofdstuk komt een aantal van deze bouwstenen terug en bespreek ik ze aan de hand van het betreffende onderwerp. Ze zijn inzetbaar in de begeleiding, scholing of opvoeding van neurospeciale kinderen.

De tien bouwstenen

Op maat

Veel kinderen hebben een aanpak op maat nodig. Je werkt bijvoorbeeld zowel aan de prikkelverwerking als aan je attitude als aan het aanleren van nieuwe of kortere paden in het brein. Het is van belang om de onderlinge samenhang van de verschillende hoofdstukken te herkennen, waardoor je tot die afgestemde oplossingen komt.

Je kunt de aanpak van de tien bouwstenen zo intensief inzetten als je wilt. Sommige ouders of begeleiders met kinderen met een grote zorgvraag kiezen ervoor om intensief een-op-een te werken met het kind in een programma gebaseerd op deze bouwstenen. Andere ouders, leerkrachten of begeleiders kiezen voor een lichtere variant. Ze zijn zich er bijvoorbeeld bewuster van wanneer een kind behoefte heeft aan diepe druk (bouwsteen 4) of wanneer het een zetje in de goede richting (bouwsteen 7) nodig heeft. Hoe intensief je aan de slag gaat, hangt af van de zorg en aandacht die het kind nodig heeft en van de draagkracht van de ouders, begeleiders, school of zorgorganisatie.

Samen met andere uitdagingen

Het is van belang om open te blijven voor eventuele andere oorzaken van het gedrag van kinderen. Naast hun neurospecialiteit kunnen ze ook allerlei andere uitdagingen hebben, zoals een verstandelijke beperking of hoogbegaafdheid, angstproblemen, selectief mutisme (niet spreken in bepaalde situaties), medische problemen of syndromen, depressie, trauma of een burn-out. Naast de aanpak in dit boek is het dan aan te raden om daar passende begeleiding of behandeling voor in te zetten, omdat die op dat moment effectiever is. Een vuistregel zou kunnen zijn dat als de bijkomende moeilijkheden sterker op de voorgrond staan, je daarvoor gespecialiseerde hulp zoekt en pas daarna met de aanpak van dit boek aan de slag gaat. Als kinderen echter lang moeten wachten op een behandeling voor hun andere problemen, dan is de aanpak van dit boek altijd nog inzetbaar als een stevige basis.

Onderbouwing vanuit de praktijk en de wetenschap

Het verwarrende van deze informatie is dat die niet nieuw is. Je wordt soms overstelpt met informatie over bijvoorbeeld prikkelverwerking. Maar de manier van kijken in dit boek is wel nieuw, vooral in Nederland. Het is een ander